

Ляшенко Р.Д.
здобувач Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України

ШТУЧНІ ПРЕЗУМПЦІЇ У ПРАВІ

Важливою складовою у дослідженні проблеми презумпцій у праві є питання з'ясування сутності так званих штучних презумпцій, які дослідники називають по різному: аномальними, псевдопрезумпціями, квазіпрезумпціями. Ще дореволюційний дослідник І.Г. Оршанський звернув увагу на те, що дуже часто презумпції вражають своєю неймовірністю та натягнутістю припущень, які вимагає робити закон. Термін презумпція має латинське походження

«praesumptio», що утворився від слова «praesumere» (з латинської – передбачати, передчувати, вгадувати) і в перекладі означає припущення. Тлумачні словники визначають презумпцію за такими означеннями: припущення, що ґрунтується на ймовірності; припущення, що визнається істинним, поки не доведено протилежне.

Іспанський дослідник С. Мовеллан визначає штучні презумпції як положення, яким не властива структура презумпції, але їм законодавець надає презумптивної форми з відповідними юридичними наслідками.

У сучасному законодавстві штучними можна назвати – презумпцію невинуватості, презумпцію знання закону тощо.

На думку Ю.К. Орлова, презумпція невинуватості має не логічну, а соціальну природу і з позицій логіки її пояснити неможливо. Презумпція невинуватості – це постулат, який суспільство приймає виходячи із своїх соціальних цінностей і уявлень. В.К. Бабаєв стверджував, що політична спрямованість таких презумпцій настільки очевидна, що іноді навіть виключає їх логічну природу.

Протилежною є точка зору В.І. Камінської, яка зазначала, що поряд з презумпціями, що відображають звичний порядок речей і явищ та можуть прийматися за істину без доказування, у праві функціонують презумпції, що представляють собою штучно створені положення, що не виражають істину. Вона їх називала квазіпрезумпціями – положення, які формують умовно звичайний порядок речей, що визнається законом звичним з метою вигідною і бажаною для законодавця. Але наявність подібних презумпцій у праві не може змінити їх логічної природи.

На нашу думку, штучні презумпції є узагальненнями, ступінь вірогідності яких є низьким. Наприклад, згідно із презумпцією знання закону, вважається, що кожен громадянин знає закони, що регулюють його права та обов'язки, якщо вони належним чином опубліковані. Але, ступінь вірогідності того, що особа справді знає закони, з якими пов'язана її професійна діяльність чи певні особисті інтереси, є низьким, хоча певна вірогідність цього існує. Формування штучних презумпцій можна пояснити впливом індуктивного методу. У підґрунті індуктивного методу немає логічного закону, який би гарантував одержання істинного висновку. Індукція це – умовивід, що не спирається на закон логіки і призводить до вірогідних посилок, чи до проблематичного висновку, що потребує подальшого дослідження. Але, ні в одній сфері людського знання індукція не застосовується без дедукції, і навпаки. Характерна особливість дедукції полягає у тому, що від істинних посилок вона завжди приводить до істинного висновку. Істина в готовому вигляді існувати не може, вона виявляється в результаті об'єктивної дослідницької діяльності – у цьому її практичне значення. За своєю природою дедуктивний умовивід полягає у тому, що із загального правила виводиться окремий факт. Щоб перейти від припущення що ґрунтується на вірогідності, до визнання факту юридично достовірним, необхідно індуктивний прийом для обґрунтування будь-якого положення поєднати з дедуктивним умовиводом про нього. Таким

чином, презумпція є загальним правилом, яке приймається як істинне, але в кожному окремому випадку її слід піддавати перевірці.

Завданням презумпцій з малим ступенем вірогідності є переважний захист тих чи інших соціальних інтересів. Основна ціль презумпції невинуватості полягає у створенні гарантій від необґрунтованого притягнення особи до відповідальності. Зазначимо, що логічний аспект перестає відігравати ключову роль у правовому регулюванні. Презумпція може ефективно регулювати суспільні відносини, після включення її в систему правових норм. Відтак презумпція стає елементом правової системи, вона є загальнообов'язковою, а її порушення або неправильне застосування спричиняє накладення санкцій.

Отже, штучними презумпціями є припущення з малим ступенем вірогідності, що визнаються істинними, поки не буде доведено протилежне в кожному окремому випадку, які формулюються законодавцем та закріплюються у нормах права задля більш ефективного регулювання суспільних відносин та захисту інтересів суб'єктів правовідносин. На наш погляд, питання пов'язані з існуванням штучних презумпцій у праві заслуговують більшої уваги і потребують подальших розробок.